

«Тасдиқ мекунам»:
Ректори Донишгоҳи давлатии Данғара
С.М. н.и.т., д.и.п. Шоҳиён Н.Н.
« 21 » _____ 12 _____ соли 2022

ХУЛОСАИ ШУРОИ ОЛИМОНИ ФАКУЛТЕТИ ФИЛОЛОГИЯ ВА РЁЗНОМАНИГОРИИ ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ ДАНҒАРА

Диссертатсияи Абдуев Эмом Субҳонович дар мавзуи “Лексикаи ғазалиёти Толиби Омулӣ” барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.02.01 - Забони тоҷикӣ омода карда шудааст. Диссертатсия аз ҷониби унвонҷӯи Донишгоҳи давлатии Данғара дар назди кафедраи забон ва адабиёти тоҷики факултети филология ва рӯзноманигорӣ анҷом дода шудааст.

Роҳбари илмии диссертант Э.С. Абдуев доктори илмҳои филологӣ, Ректори Филиали Донишқадаи рушди менеҷменти Сингапур дар шаҳри Душанбе Мухторов Зайнидин Мухторович мебошад.

Дар натиҷаи муҳокима чунин хулоса қабул карда шуд.

Мубрамияти таҳқиқ. Мубрамияти таҳқиқ бо он зоҳир мегардад, ки бо рушди босуръти риштаҳои гуногуни улуми табиӣ ва дақиқ инсониятро зарур аст, ки ба маънавият рӯ оварад, зеро асли инсонгарӣ рӯй овардан ба маънавият аст. Инсонгарой маънои онро дорад, ки парваришу омӯзиш бар пояи улуми инсонӣ ва иҷтимоӣ устувор мегардад. Бештар аз ҳама забон, адабиёт, санъат, зебоишиносӣ, таърих, фалсафа ва соири илмҳои инсонӣ ҷавҳари ҳастиро тақвият мебахшанд. Дар ин самт, дар даврони соҳибистиклолияти кишвар як силсила тадқиқоти тозаву судманд анҷом ёфта, асарҳои мондагор таълиф гардидаанд.

Қисмате аз ин таҳқиқот масоили лексикаи осори манзумро фаро гирифта бошад ҳам, ҳанӯз баъзе аз паҳлуҳои лексикаи шоирона аз ҷумла луғоти ирфонӣ ва вижагиҳои вожагон дар ашъори шоирони аҳли тасаввуф пурра ҳаллу фасли худро пайдо накардаанд. Хусусан таҳқиқ бар маънои ашъори дилангези Толиби Омулӣ, ки нигини шоирони сабки ҳиндӣ ва маликушшуарои шеъри форсӣ дар ҳавзаи адабиёти Ҳинд аст, сурат нагирифтааст. Таҳқиқи лексикаи шоирона дар заминаи ғазалиёти Толиби Омулӣ метавонад ба забоншиносии назм маводи тоза дода, паҳлуҳои наvero дар ин самти таҳқиқ кушояд.

Аз тарафи дигар, аҳамияти илмӣ ва актуалии омӯзиши лексикаи Толиб, ки дар диссертатсия оварда шудааст, барои соири улуми инсонӣ матолиби илмӣ медиҳад, зеро эҷодиёти ӯ паҳлуҳоеро дорост, ки арзишҳои ирфонӣ, фалсафӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ ва фарҳангию таърихиро фарогир аст. Лозим ба ёдоварӣ аст, ки Толиб фаъолияти шоирияшро ҳанӯз аз даврони ҷавонияш оғоз намудааст. Ӯ ба ҷумлаи шоироне маҳсуб мешавад, ки ба хориву зорӣ, ғурбату маломатҳо, танҳоиву ранҷурӣ, рӯҳ ба заъфият навода, ошиқона ва бо забони шевою вучудосо, даст ба эҷоди

шеър задааст. Ашъори Толиб дар мамлакати Ҳинд ва саросари тамоми мамлакатҳои даризабон ҳаводорони худро дошта, бо забонҳои гуногун мунташир шудаанд.

Ба тарзи тозаву навин эҷод кардани Толиб аз ҷониби шеършиносони ҳамзамони ӯ баҳои баланди воқеӣ гирифта, сабку нигоришаш мавриди тақлиди шоирони баъдина шудааст.

Лаззати гуфтори ширинро кӣ дорад орзу,
Хуш шакар аз килкҳои тӯтии Омул шикаст .

Рисолаи мавриди назар, ки аз ҷониби унвонҷӯй Э.С. Абдуев дар доираи ғазалиёти маликушшуаро Муҳаммад Толиби Омулӣ анҷом дода шудааст, мавзуи хеле муҳим ва ба таҳқиқ норасида мебошад, ки дар доираи се бобу зербобҳо чамъбаст гардидааст. Муҳаққиқ дар доираи боби якуми рисола, ки ба масъалаҳои забон ва услуби баёни «Кимиёи саодат», таснифоти вожагони асар аз рӯйи баромад бахшида шудааст, андешаронӣ намуда, сабабҳои даст задани эшон ба эҷоди чунин як асари динию ахлоқӣ ва ба кадом гурӯҳи аҳолии пешбинӣ шудани он, инчунин мавқеъ ва корбурди вожагони асли ва иқтибосиро муайян кардааст. Зимни муайянсозии масоили болозикр бо таъя ба назарияҳои муосири забоншиносӣ вобаста ба мавзуи таҳқиқгардида, мавқеи қори илмии худро муайян намудааст.

Мақсади асосии таҳқиқи диссертатсионӣ таҳлилу баррасии вижагиҳои маъноиву луғавӣ, мазмуну мундариҷа, вижагиҳои корбурди лексикаи ғазалиёти Толиби Омулӣ ва мушаххас намудани нақши ин гурӯҳи луғавӣ маҳсуб мешавад.

Ҳамчунон ки маъруф аст, назм дар олами адаб яке аз дастовардҳои боарзиш ва фарогири баҳои баланди фарҳангии башарият мебошад. Аз ин вачҳ ҳам мавриди пажӯҳишу таҳқиқ қарор додани он муҳиммияти талошпазире арзёбӣ мегардад. Таҳқиқи назариявии низоми забони назм, баррасӣ ва муайян кардани чанбаҳои мухталифи забонии он, замина ва роҳҳои инкишофи маъноии калимаҳо дар назм, вижагиҳои луғавию хусусиятҳои дигари осори манзум дар заминаи ғазалиёти шоирони асрҳои XI-XVII адабиёти классикии форсу тоҷик, бахусус ғазали нигини шоирони сабки хиндӣ Муҳаммад Толиби Омулӣ ва ба дунболи ин баррасии масъалаҳои назарии забоншиносии назм (лингвопоэтика) ҳадафи асосии диссертатсияро дар бар мегирад.

Дар таҳқиқоти мазкур методологияи таҳлили муқоисавии сарчашмаҳои таърихӣ ва илмию адабӣ аз нигоҳи муҳаққиқон роҷеъ ба зиндагӣ ва осори Толиби Омулӣ истифода бурда шуданд. Ҳангоми рақамгузорӣ баъд аз ҳар ғазал, ки аз девони Толиб оварда шудаанд, адади шумораҳои ғазал низ дарҷ ёфтаанд. Ҳамчунин дар қор методҳои умумиилмии мушоҳида, шарҳдиҳӣ, маҷмуъгардонӣ ва методҳои таҳлили семантикию услубӣ, методи таҳлили матни бадеӣ, таҳлили тафсири луғавӣ, ва мисли инҳо мавриди истифода қарор гирифтааст.

Инчунин дар чараёни кор аз тазкираву оятҳо, фарҳангномаҳо, девони ашъори шоирони гуногун ва осори илмию назарии муҳаққиқони ватанию бурунмарзӣ, ки ба мавзӯи таҳқиқ дахл доранд, васеъ истифода шудааст. Аз ҷумла манбаъ ва маъхазҳои таърихӣ ба мавзӯи рисола рабтдошта ба сифати сарчашмаҳои ёрирасон мавриди истифода қарор гирифта, дар бахши феҳрасти манобеи истифодашуда зикр шудаанд.

Саҳми шахсии унвонҷӯ дар гирифтани натиҷаҳои илмии дар диссертатсия овардашуда. Асоснокнамоии мавзуи таҳқиқот, мушаххас намудани мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот, таҳқиқи маъхазҳо вобаста ба вазифаҳои таҳқиқот, таҳлили зиндагинома ва осори Толиби Омулӣ, банду басти бобу фаслҳои диссертатсия, муайян намудани масъалаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда саҳми шахсии муаллифро нишон медиҳад.

Объекти таҳқиқ шарҳи ҳол, ашъор ва осори Толиби Омулӣ буда, вобаста ба ин муайян намудани вижагиҳои маъноӣ ва луғавии лексикаи ғазалиёти шоир ба ҳисоб рафта, унвонҷӯ саъй намудааст, ки қабатҳои мавзуии ғазалиётро ба риштаи таҳқиқ гирифта, мақоми шоирро дар рушду таҳаввули забони форсӣ дарӣ, дар ҳавзаи адабии Ҳиндустон дар қарни XVI - XVII нишон диҳад.

Зинаҳои асосии таҳқиқ:

- вижагиҳои луғавию маъноии лексикаи ирфонии ғазалиёти Толиб;
- баррасии мафҳуми ғазал ҳамчун жанр ва вижагиҳои забонии он;
- баррасии гурӯҳҳои луғавӣ: сермаъноӣ, муродифот, зидмаъноӣ ва омонимҳо дар ғазалиёти Толиби Омулӣ;
- таҳқиқи қабатҳои мавзуии ғазалиёти Толиби Омулӣ: номи ашхос, парандагону ҳайвонот ва дарахту растаниҳо;
- таҳқиқи гурӯҳҳои мавзуии номи аҷсом, маҳал ва рӯду обҳо дар ғазалиёти Толиби Омулӣ;
- мушаххас намудани нақши вижагиҳои маъноию луғавии ғазалиёти Толиби Омулӣ.

Ба ҳимоя самтҳои асосии зерин пешниҳод карда мешаванд:

1. Таҳқиқи хусусиятҳои муҳимми лексикаи назм, таҳлилу баррасии масъалаҳои назарии он ва мушаххас намудани роҳу воситаҳои таснифи мавзуии луғоти осори Толиби Омулӣ;

2. Таҳқиқи сермаъноии вожагони маънавию ирфонӣ дар ғазалиёти Толиби Омулӣ;

3. Корбасти муродифоти луғавӣ дар девони ғазалиёти Толиби Омулӣ ва махсусияти онҳо;

4. Таҳлили вожагони мутаозод ва ҳамгунҳои луғавӣ дар ашъори Толиби Омулӣ;

5. Хусусиятҳои луғавии лексикаи ирфонии ғазалиёти Толиби Омулӣ ва муайян намудани таҳаввулоти маъноии онҳо;

6. Баррасии мавзуии луғоти Толиби Омулӣ, ки ба номҳои ашхос, аҷсом, растаниҳову дарахтон, маҳалу рӯду обҳо ва парандагону ҳайвонотро ифода мекунанд.

Натиҷаҳои воқеии аз тарафи муаллиф бадастовардашуда, навгонӣ ва аҳамияти амалии онҳо. Навгонии диссертатсия, пеш аз ҳама дар он зоҳир мешавад, ки вижагиҳои луғавию маъноии ғазалиёти Толиби Омулӣ бори нахуст ба тариқи монографӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд. Дар диссертатсия таснифоти маъноию луғавии вожагони ғазалиёти Толиби Омулӣ бо фарогирии истилоҳоти ирфонӣ ва таъбироти қуръонӣ мавриди таҳқиқу омӯзиши муназзам қарор дода шудааст. Дар баробари ин зимни таҳқиқ масъалаҳои ҳунари суҳанварӣ ва маҳорати эҷодии шоир мутаносибан ба истифодаи бамавриди вожагон, эҷоди суҳани шоирона, истифодаи обуранги нотақрори маъноӣ калимаҳо дар ғазалиёти Толиби Омулӣ мавриди таҳлилу омӯзиш қарор дода шудааст.

Аҳамияти назариявӣ ва илмию амалии таҳқиқот. Натиҷаҳои тадқиқот метавонад барои пажӯҳишҳои минбаъдаи лингвистикаи назм заминаи муносибе буда, бо андозаи зарурӣ ва манбаи лоиқ мавриди истифодаи назарияю илмӣ қарор гирад. Тадқиқоти мазкур мавҷудияти забони назми тоҷикиро тақвият бахшида, маводди таҳлилшуда вазифаҳои маъноӣ, луғавӣ ва лингвистияю эстетикӣ вожагонро мушаххасу муайян менамояд. Даствардҳои илмӣ диссертатсия дар ҳалли як қатор масоили назариявӣ лексикиву семантикӣ, вижагиҳои эҷодии шоирони алоҳида мусоидат менамоянд. Ҳамчунин муқоисаи маводи таҳлилгардида барои муайян кардани раванди инкишофи луғавию маъноӣ калимаҳо дар давраҳои гуногуни таърихӣ аҳамияти илмию амалиро молик аст. Низомии муайянгардидаи таҳлили забони ғазал, барои тадқиқоти минбаъдаи илмию назариявӣ дар ин самт метавонад ҳамчун асос ва замина хидмат намояд.

Натиҷаҳои тадқиқот дар амал барои таълими бахшҳои лингвистика чун луғатшиносӣ, услубшиносӣ, маданияти нутқ, таҳлили матни бадеӣ ва муайян кардани хусусиятҳои маъноӣ, корбурди воситаҳои тасвири бадеӣ, калимаҳои сермаъно, мутақодҳо, муродифот, дорои аҳамият буда, луғатнигор метавонад дар ашъори шоирон ва усулдонон дар таълифи фарҳангҳои тафсирию фарҳанги осори шоирон ва таълифи китобҳои дарсӣ дастуру васоити таълимӣ аз натиҷаҳои дар диссертатсия бадастомада истифода баранд. Ҳамчунин бахшҳои алоҳидаи ин кор ба сифати фанни таҳассусӣ дар ихтисосҳои забоншиносӣ, тарҷума, матншиносӣ ва филологияи муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ метавонанд мавриди таълиму тадрис қарор гиранд. Дар баробари ин натиҷаҳои илмӣ тадқиқот метавонад дастури лозиме дар чараёни таълими забонҳои тоҷикию форсӣ барои омӯзгор дастур ва роҳнамо қарор гирифта, донишҷӯён ҳангоми навиштани корҳои курсӣ хатм аз он истифода баранд.

Муҳтавои мавзуи диссертатсия дар мақолаҳои илмӣ, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти ҶТ ба таъб расидаанд, инъикос мегардад:

[1-М] Абдуев, Э.С. Назаре ба зиндагиномаи Толиби Омулӣ ва забони осори ӯ // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – № 8, 2018. – С. 163-165.

[2-М] Абдуев, Э.С. Шифоҳиёт ва ҳақиқат дар бораи зиндагӣ ва осори Толиби Омулӣ // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – № 7, 2018. – С. 275-278.

[3-М] Абдуев, Э.С. Нигини шоирони сабки хиндӣ // Паёми Донишгоҳи давлатии Носири Хусрав. – № 3, 2018. – С. 24-28.

[4-М] Абдуев, Э.С. Тобишҳои луғавию маъноӣ дар ғазалиёти Толиби Омулӣ // Паёми Донишгоҳи омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ. – № 2 (97), 2022 – С. 80 - 83.

[5-М] Абдуев, Э.С. Тарбияи ахлоқиву маънавии донишҷӯён дар асоси арзишҳои инсонӣ дар заминаи ашъор // Донишгоҳи давлатии Данғара. - №5 (05), 2022. -С. 182-187.

Мутобиқати диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмие, ки барои ҳимоя тавсия дода мешавад. Диссертатсия дар мавзуи “Лексикаи ғазалиёти Толиби Омулӣ” барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илми филология бо шиносномаи ихтисоси илмии 10.0201 – Забони тоҷикӣ ва равияи илми кафедраи забон ва адабиёти тоҷики Донишгоҳи давлатии Данғара мувофиқат мекунад.

Вобаста ба дастовардҳои зикршуда диссертатсияи Абдуев Эмом Субҳонович дар мавзуи “Лексикаи ғазалиёти Толиби Омулӣ” барои дифоъ ба дарёфти дараҷаи илми номзади илми филология аз рӯйи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ пешниҳод карда мешавад.

Хулосаи мазкур дар ҷаласаи факултети филология ва рӯзноманигории Донишгоҳи давлатии Данғара қабул гардидааст.

Дар ҷаласа иштирок доштанд: 15 нафар. Натиҷаи овоздиҳӣ: «тарафдор»-15 нафар, «зид» – нест, «бетараф» – нест. Сураҷаласаи № 5, аз 17-уми декабри соли 2022.

Раиси Шурои олимони
факултет, н.и.ф., дотсент

Қодиров Д.С.

Котиби илми Шурои олимони
факултет н.и.ф., дотсент

Самардинов Қ.Н.

Имзои Д.С. Қодиров ва Қ.Н. Самардиновро
тасдиқ мекунам:

Сардори шуъбаи кадрҳо ва корҳои
махсуси Донишгоҳи давлатии Данғара
« 21 » _____ 12 _____ 2022. Н.Ҷ. Ҷабборӣ

